

” מתיר/קורע/מוחק/סותר – על מנת”

שבת, פרק שביעי

ראש הישיבה הרב יוסי רודריגז

בו יבואר תירוץ הר"ן במשנתנו ושיטת הרמב"ם בארבע המלאכות אם נעשו באופן שתיקנו – חייבים, לעומת שיטת הריטב"א דפטורים כיון שאינם מלאכה חשובה, ורק בעל מנת הופכים כמלאכת הכשרה. ועוד יבואר שיטת התוס' ע"ג: כשיטה אמצעית לשיטת הנ"ל, דכשיש צורך בחלק הנלקח היא מלאכה חשובה ובה יתורץ השו"ע בסתירת דבריו משי"ז לש"מ. עוד נבאר קושיית רע"א נ-4 תירוצים בה שבאחרון הגדרה חדשה במלאכת קריעה. כן נבאר שיטת רש"י בסוגיה ועל פיו תירוץ נוסף במשנתנו. עוד נבאר לגבי מתיר דברי תוס' ע"ג. ושיטת הרא"ש.

מתיר, קורע, מוחק, סותר – האם 'על מנת' בדווקא, או לאפוקי מקלקל?

במשנה ע"ג. בכלל ל"ט מלאכות, מוזכרות שתיים בניסוח מיוחד: הקורע על מנת לתפור, והמוחק על מנת לכתוב. יסוד מלאכות אלו הוא סתירת מצב קיים ולא יצירה. במתיר ובסותר, שביסודן דומות לקורע ומוחק – לא כתוב על מנת לקשור ולבנות. מדוע החילוק?

הר"ן (החדשים) מסביר: כיון שבאנו לרבות השיעורים, בקורע כמו בתופר ע"מ לתפור שתי תפירות, ובמוחק כמו בכותב ע"מ לכתוב שתי אותיות – משא"כ בסותר ששיעורו בכל שהוא¹. ופשוט בסותר דע"מ שאינו מקלקל הוא, וכן בקורע ומוחק. מדבריו עולה דתוכן היעל מנת' הוא תיקון ולא קלקול.

על מנת לתקן

וכך נראה בדעת הרמב"ם²: "הקורע... על מנת לתפור... חייב. אבל הקורע להפסידה פטור מפני שהוא מקלקל... וכן המפרק ניירות דבוקין או עורות דבוקין ולא נתכוין לקלקל בלבד הרי זה תולדת קורע וחייב". ולגבי סותר³: "אבל אם סתר דרך השחתה פטור", משמע שהצורך להגדיר "ע"מ לבנות" בא לאפוקי קלקול! ושם בסוף ההלכה: "או שפרק עץ תקוע הרי זה תולדת סותר וחייב, והוא שיתכוין לתקן"⁴! ובמשנתנו נצטרך לתירוץ הר"ן. וכך משמע בדבריו לגבי מוחק⁵: "וכן המוחק את רשום לתקן הרי זה תולדת מוחק וחייב", משמע כדלעיל. וכך נראה לגבי המתיר, דא"צ להתיר ע"מ לקשור, דכתב⁶: "המפריד את הפתיל הרי זה תולדת מתיר וחייב, והוא שלא יתכוין לקלקל". (וכן משמע בדבריו, דהפותר קשר ע"מ שיהיה לו חוט – אין זה מקלקל! דהיה מקום לומר, דפירוק הקשר לחוט הווי מקלקל את הקשר, אבל חוט היה וחוט נשאר, ורק כאשר מתקן בהתרתו חפץ אחר הווי מתקן⁷). וכן במוחק ע"מ לכתוב – הוא ע"מ לתקן, כיון דכלל הרמב"ם בכלל⁸ – כל המקלקל ע"מ לתקן חייב!

¹ וכך בתוס' ל"א: ד"ה וסותר, ועוד ראשונים. וגדר השיעור הוא ע"פ המלאכה המתקנת – תופר שתי תפירות/כותב שתי אותיות. אמנם המשנ"ב סי' ש"מ ס"ק מ"ב ובה"ל שם, מסתפק האם כשקורע ומתקן בקריעתו, האם השיעור לחיוב הוא שתי תפירות או אינו אלא כפי שיעור כוונתו התיקונית, כי אחרת קלקול הוא. ומוכיח מקורע על מתו, ומבין בפשטות שאם לא יקרע טפח לא יתחייב שהרי לא קיים מצוה, והרי שהשיעור בו לא מחמת התפירה אלא מחמת מצוה ובזה דווקא טפח.

² הל' שבת פ"י, י"א.

³ שם הט"ו.

⁴ ואין נראה ש"יתכוין" מיירי על הכוונה, אלא על הפעולה שמשמעותה תיקון, כנ"ל פשוט.

⁵ שם פ"א, ה"ז.

⁶ שם פ"י, סוף ה"ח.

⁷ כמו שנראה לקמן בדעת הר"ח (ע"פ תוס' ע"ג:) ובדעת הרא"ש פ"ז סי' ו'.

⁸ שם פ"א, ה"ח, וז"ל: "כל המקלקל על מנת לתקן חייב. כיצד, הרי שסותר על מנת לבנות במקומו או שמחק כדי לכתוב במקום שמחק" וכו'.

על מנת לתפור – פעולת הכשרה

אמנם הריטב"א⁹ ביאר, דפותח בית הצוואר – הווי מכה בפטיש ולא קורע, דבעינן ע"מ לתפור בדווקא. וכך ביאר¹⁰ לשיטתו לגבי "גזירה שמא ימחוק", דמיירי במוחק שאינו ע"מ לכתוב במקומו (פירוש: שלא כהכנה לכתובה באותו מקום אע"פ שתיקן), וע"כ מסביר שהוא אסור מדרבנן, ומסתבר שמקור דבריו הוא במשנה כאן שנקטה דווקא בשני אלה "על מנת לתפור" ו"על מנת לכתוב". אמנם עד כאן היה מקום לומר, שבסותר תוך תיקון – חייב, כפשט המשנה, שלא הזכירה בו "על מנת", אבל בדף ל"א: כתב¹¹: "סותר על מנת לבנות במקומו הוי סותר. פי' דומיא דקורע על מנת לתפור ומוחק על מנת לכתוב, דבעי' על מנת לכתוב במקומו ולתפור במקומו, דבהא הוא דהויא מלאכה חשובה", ומשמעות דבריו לאור שיטתו הכוללת, דבא לומר כי דווקא כך – כחלק מהבניה – הסתירה הופכת למלאכה חשובה ומלאכת מחשבת. אחרת, למרות שיתקן בסתירתו – נחשבת סתירתו מלאכה גרועה בגלל אופיה המקלקל, וע"כ צריך דווקא סתירה ע"מ לבנות במקומו. זוהי הגדרת המלאכה; קורע/מוחק/סותר הינם חלק ראשון ממלאכה ארוכה של יצירה – תופר/כותב/בונה, ובלעדי זה אינה מלאכת מחשבת ופטור מהתורה, אע"פ שמתקן בסתירתו (כגון שובר קיר לחלון), או מתקן בקריעתו (קורע בד לצורך סמרטוט או מוחק מס' 50,000 והופכו 5,000 בשטר חוב) – פטור בכל אלו¹², אע"פ שתיקן (משא"כ לרמב"ם). אמנם לגבי מתיר קשר כותב הריטב"א¹³ שאינו ע"מ לקשור, ונראה שסובר שעיקר מלאכת התרה הינה ביסודה מלאכה מתקנת, דאע"פ שפירק את הקשר, סוף סוף יש לו חבל או חוט מותרים לשימוש, וע"כ מלאכה חשובה היא ונכללת בשאר מלאכות, ואינה בגדר של מלאכה המכשירה את הקשירה¹⁴.

על מנת לתפור – הכשרה לצורך ולא לפעולה

התוס'¹⁵ השוו זומר וצריך לעצים לקוצר, "מידי דהוה אקורע על מנת לתפור ומוחק על מנת לכתוב", עכ"ד. נראה¹⁶ שפירשו את "על מנת לתפור" כמלאכה חשובה בגלל עצם הצורך של התפירה; לא מצד הפעולה הארוכה (של בניין או תפירה), שחלקה הראשון הוא הסתירה או הקריעה (כריטב"א), אלא שהצורך הזה של הסתירה הינו פעולה המכשירה את החלק הנקרע לשימוש אחר, שהוא הנותן חשיבות לקריעה להיותה מלאכה חשובה האסורה. אך לעומת זאת, תיקון הנעשה באופן ממילאי בעצם הקריעה/מחיקה/סתירה – לא מחייב מדאורייתא, כיון שהוא תוצאה בלבד! פעולה המתקנת ממילאית הופכת לחשובה רק כחלק משרשרת פעולות יצירה שבאות אחריה כריטב"א, אך אם היא בעצמה מכשירה באופן חיובי את החלק הנלקח – היא בעצמותה מלאכה, ואין היא נקראת קלקול, מפני שרק כך יוצרים את החלק הנלקח! אמנם כשהיא מתקנת את החלק הנשאר – נחשבת קלקול, אם לא כחלק משרשרת פעולות כנ"ל.

ונראה דהנפק"מ בין השיטות – סותר הצריך לאבנים ע"מ לבנות (במקום אחר): לדעת התוס', סתירה רגילה שעניינה לתקן את השטח אינה מלאכה חשובה אע"פ שמתקנת, כגון סותר חלק מקיר כאשר צריך לפתח או לאור שמש. אך צורך כזה, של הכשרת האבנים – דומיא דהצורך לעצים – מגדיר סתירה זו כמלאכת סותר ע"מ לבנות, ומלאכה חשובה היא, ש"מיצרת" – ע"י פירוק הקיר – לבנים. משא"כ להבנת הריטב"א, שחשיבות הסתירה נובעת רק מכח היותה הכנה לפעולה הבאה, וסתירה לצורך האבנים אינה מלאכה חשובה אלא קלקול, גם במקרה זה.

⁹ מכות ג': ד"ה אמר ר' יהודה.

¹⁰ שבת קמ"ט. סד"ה מאי.

¹¹ ד"ה כחס.

¹² אף שאסור מדרבנן.

¹³ ע"ג.

¹⁴ דלא כדעת הר"ח (הנ"ל הערה 7).

¹⁵ ע"ג: ד"ה וצריך לעצים.

¹⁶ כפירוש רע"א בקושייתו מקורע על מת, ולא כפירוש המשנ"ב (ביאור הלכה סי' ש"מ סע' י"ד, ד"ה ולא נתכוון לקלקל).

ישוב הסתירה בשו"ע ע"פ דעת התוס'

עפ"י אפשר ליישב את דעת השו"ע, שמחד גיסא בב"י¹⁷ ובכס"מ¹⁸ כתב ד"פּוּתַח בית צוואר" הווי מכה בפטיש, כיון דקורע בעינן דווקא ע"מ לתפור, ומשמע שפסק כריטב"א, ואילו בשו"ע¹⁹ הביא את דברי הרמב"ם ש"המפרק ניירות דבוקים או עורות דבוקים **ולא נתכוין לקלקל** בלבד, הרי זה תולדת קורע וחייב", ולכאורה הדברים סותרים! ואם נאמר דמפרק ניירות ועורות ע"מ להדביקם ניחא דהווי מכה בפטיש – אין זה פשט דבריו, שכתב כש"לא נתכוין לקלקל" – משמע שבכל ציור, גם שכל אחד מהם אינו כלי בפני עצמו (ואין כאן מכה בפטיש) אלא שיריים של דפים, מ"מ יהיה חייב (כיון שצריך אותם)! וע"כ נראה לומר, דאם מפרק הדפים ומתקן (לדוגמא: מחברת או ספר) יהיה פטור²⁰, דהווי מלאכת סתירה שאינה מלאכה חשובה אע"פ שמתקנת, אך אם **צריך לדפים או לעורות**, שהוא החלק שמכשירים אותו, הווי מלאכת הכשרה וע"כ חייב משום קורע, וכהבנת תוס', דקורע ע"מ לתפור אינו מצד ההכנה למלאכת התפירה אלא לעניין **צורך** התפירה! משא"כ בפּוּתַח בית צוואר, שאינה מלאכה חשובה, וע"כ אע"פ שתיקנה, חייב משום מכה בפטיש, ולא משום קורע (עי' הערה 31, דאין לחייב שניים).

קורע על מתו או מחמתו

קושיית רע"א: שואל רע"א על תוס'י²¹ מהגמרא ק"ה:, דס"ל דקורע על מת גם לר"ש (לתוס') או קורע מחמתו לר"י חייב, אם כן קשה – שמוכח שהקורע על מנת לתקן חייב. וכן לשו"ע שפסק כר"ש²² – הרי לפי הסברנו לעיל, "הקורע על המת" לכאורה היה צריך להיות פטור ככל המקלקלים²³, ואילו השו"ע עצמו פסק²⁴ ש"הקורע בשבת על מתו אע"פ שחלל שבת יצא ידי קריעה". הקריעה היא איסור מדאורייתא וע"כ חלל שבת, וחייב חטאת! לכאורה מכאן מוכח, שכשיש תיקון בקריעה הווי קורע, וע"מ לתפור – הינו רק סוג של תיקון! (וכשיטת הרמב"ם דלעיל, וראיה למשנ"ב²⁵).

נאמרו כמה תירוצים בדבר:

- 1. תירוץ האבנ"ז:** באו"ח²⁶: כיון דעומד לתפור (אף שאינו מתכוון לכך בפועל כרגע) ומסתמא כך יעשה – הווי ע"מ לתפור. [ומוכיח דזה הגדר מתוס' גיטין י"ט. ד"ה מוחק שדן במוחק ע"מ לכתוב]. ולעני"ד צריך להעמיד דלא מיירי באביו ואמו²⁷.
- 2. תירוץ האבנ"ז ביו"ד²⁸:** אע"פ שבעינן מלאכה חשובה ואע"ג דיש תיקון לא חשיבא מלאכה כלל, מ"מ **כיון דשויה מחשבתו** כמו בקורע על מתו – מלאכת מחשבת קרינן בה; יש דברים שמחשבתו הופכתם למלאכה, היא

¹⁷ סי' ש"ז.

¹⁸ פ"ג, ה"י.

¹⁹ סוף סי' ש"מ, סע' י"ד.

²⁰ כאשר עושה באופן שאינו מכה בפטיש.

²¹ גליון הש"ס ע"ג.

²² סי' שט"ז ושל"ז, שם מצדד כדעת הפוסטרין – כר"ש!

²³ כמו שהוכחנו לעיל מסי' ש"ז בחייב פּוּתַח פי צוואר משום מכה בפטיש ולא משום קורע. וכך נסביר בדוחק את הסוגיה בק"ה: לריטב"א; דכולה כר' יהודה וכך פירש רש"י שם, ור' יהודה סתם כה"א בל"א, ולא כר' יוסי שמסביר דווקא סותר על מנת לבנות במקומו, שלר' יהודה עצמו א"צ לבמקומו, ואם יש תיקון כלשהו הווי מלאכה חשובה, וממילא בקורע מחמתו/על מת, ופשוט שמשנתנו כר"ש, אע"פ שלא נקטה מכבה על מנת להבעיר ואכמ"ל.

²⁴ יו"ד סי' ש"מ, סע' כ"ח.

²⁵ שדעת תוס' ע"ג: כדעת הרמב"ם. בה"ל סי' ש"מ, סע' י"ד, ד"ה ולא נתכוון לקלקל.

²⁶ שו"ת אבנ"ז אר"ח, הל' שבת (מלאכת מתיר), סי' קפ"ו, סק"ג.

²⁷ ואין לומר דמיירי גם באביו ואמו ונקרא עומד לתפור אלא דאיסור התפירה הוא 'אריה דרביע עליה'. זה אינו, דלכאורה אין זו כלל הכשרה לתפירה.

²⁸ שו"ת אבנ"ז יו"ד, סי' שט"ט, ס"ק ב'ג'.

נותנת להם את החשיבות – קורע על מתו או בחמתו. [נראה דהכוונה של האדם הופכת את הקריעה למלאכה חשובה, ולא הצורך של ההכשרה בחפץ הנלקח. וחולק על דברינו בתוס' 29].

מ"מ תירוץ זה קשה מסברה, דלכאורה השאלה היא אם המלאכה מצד עצמותה הריהי מלאכה או לא. ומה שרצה להוכיח מהר"ן³⁰ בחק תוכות – אינו דומה לדין, דשם הצורך ניכר במעשה הכתיבה, וע"כ שויה מחשבתו לכתיבה אע"פ שבד"כ אינה נקראת כתיבה, משא"כ אצלנו, שזהו צורך של האדם, הגברא, אך אינו משנה את מעשה הקריעה כלל ועיקר.

3. תירוץ הקה"י³¹: כל סתירה, אע"פ שמתקנת, אינה מלאכה חשובה, וצריך את התנאי – ע"מ לתפור או ע"מ לכתוב וכו' – שהם חלק מהפעולה הכללית של הכתיבה או התפירה (כפי שהגדרנו עד עכשיו בשיטת הריטב"א). כיון שאופיה של המלאכה הוא סתירתי מצד הפעולה על החפץ – התיקון אינו הופכה למלאכה חשובה, משא"כ כשבגברא עצמו – בעצם פעולת הקריעה עושה ליצרו א"נ מצוה או אפילו מצוה הנאתית שהינה נחת רוח לו – אין זו פעולת סתירה, אע"פ שמצד החפצא לעולם סתירה מצד האדם זו פעולה מתקנת, דומיא דאכילה – אע"פ שאתה הורס את האוכל בגריסת השיניים, וכאילו נאמר שכשיש הנאה לגברא לא שייך להגדירה כקלקול, וע"כ מלאכה חשובה היא, זו פעולה מתקנת!

הגדרה חדשה במלאכת קריעה: קריעה ולא חיתוך

4. הרב מרדכי שטרנברג שליט"א – הובא בספר 'נעם שבת' בשם מו"ר – כתב לחלק בין מלאכת קריעה לבין חיתוך, וע"כ לתרץ קושיית רע"א ועוד קושיות, ע"ש. תורף דבריו, דדבר שהוא מחובר – כגון שתי יריעות או בגד התפור מחלקים שונים, וכפתורים ולולאות וכו' – הפרדתו הווי מלאכת קריעה תמיד, אפילו כשאינו מתקן בזה, דעומד לתפירה הוא. היינו, אופיה של קריעה כגון זו הוא מלאכה, כיון שהחפץ עומד לתפור – להיות מחובר – אזי המלאכה ניתקה דבר התפור (פירוש: ראוי להיות מחובר, ולכאורה זה פירוש המילה "לקרוע"³²). וע"כ בקורע על מתו או מחמתו חייב, כיון שקרע בגד וביצע ניתוק בדבר מחובר, דהרי הבגד "עומד לתפור" הוא (לא מעשית, או צורך תפירה, או מסתמא יתפור כאבני"ז, אלא הגדרת החפץ כיון שהבגד היה מחובר וקרעו) – על קריעה כזו אין צורך כלל להגדירה כפועלת תיקון. (אמנם, אם רק קלקלה לבסוף ולא פעלה שום תיקון כלל – תיכנס לגדר כלל המלאכות וקלקולן!).

ולפי הגדרה זו יובן, שבמלאכת פותח בית צוואר אין כאן מלאכת קריעה כלל, דאין זה בכלל דבר העומד לתפור, דהיות ועניינו להישאר פתוח, אין זו מלאכת קריעה אלא חיתוך, וה"ה כשחתך ליישר בד. ונקראת המלאכה "קריעה על מנת לתפור", כדי להבחין בין חיתוך לבין מלאכת קריעה – שהרי במשכן היו יריעות³², ואם חתכן כדי לחלקן הווי חיתוך³³ ולא מלאכת קריעה, משא"כ כאשר חתך ע"מ לתפור שוב במקום החיתוך, שאז זו מלאכת קריעה – דהווי "קריעה על מנת לתפור" והיינו בחפץ העומד לתפור. חפץ שעניינו להתחבר וביצענו בו ניתוק או חיתוך, שאע"פ שכרגע אינה חלק מהכשרת התפירה (כריטב"א) או הכשרת החלק הנלקח (כביאורנו בתוס') ואף שכרגע אינה פעולה מתקנת כקורע מחמתו או על מתו – חייב מדין קורע. עד כאן תמצית הדברים, ומתוקים הם.

²⁹ דסו"ס שויה מחשבתו בפעולה המצוותית ובניחום א"נ שיכוך חמתו, שנולדו ממנה – ולא בחפץ הנקרע!

³⁰ הר"ן ק"ד: (על הר"ף) הביא דברי הרשב"א דנטילת גג של של ח' והפיכתה לשתי אותיות, לא הווי חק תוכות אלא כתיבה חיובית, והוא עצמו חלק דכן מקרי חק תוכות אלא דלענין שבת הווי מלאכת מחשבת. והסביר האבנ"ז, דמשום דשויה מחשבתו (אפשר שמתכוון לתוצרת, אפשר שלפעולה) והיינו מלאכת מחשבת להחמיר עליו שהווי כתיבה.

³¹ סי' ל"ו.

³² וכך מדויק בדף ע"ד: - "קריעה במשכן מי הוה? רבה ורבי זירא דאמרי תרווייהו שכן יריעה שנפל בה דרנא (רש"י: תולעת, ומנקב בו נקב קטן ועגול וכו') קורעין בה ותופרין אותה".

³³ שאז אם יש כאן גמר מלאכה של יריעה או של חתיכה הראויה להיקרא כלי יתחייב משום מכה בפטיש, ואם לאו פטור. אמנם קשה לי קצת, דמנין הגדרה זו, לכאורה כיון שהקריעה ביריעה עומדת לתפור, הרי היא סו"ס הכשרה לתפירה אע"פ שקראנו לזה עומד לתפור, אם כן מנין לומר שסתם ניתוק המחובר (כבקורע על חמתו) הווי מלאכת קריעה?

שיטת רש"י

לכאורה במשנתנו כתב רש"י דבמשכן היתה קריעה רק ע"מ לתפור (כאילו כשיטת הריטב"א), וכך עולה מדבריו בדף מ"ח, דפותח בית צוואר חייב משום מכה בפטיש. אמנם בדף ל"א: נראה דתלה הדברים **לאפוקי מקלקל**, דזה שהצריכו שם להגדיר סותר ע"מ לבנות **במקומו** – לכאורה הגדרה בחפצא שעליו פועלת הסתירה, וע"כ היה מספיק לבאר שם את החילוק בין הפתילה ולא לשמן ונר, אך רש"י האריך לבאר יסוד הקלקול למרות שאין זה צורך ביאור הסוגיה ולא היה צריך להכניס עניין מקלקל כלל, אלא נראה דמיירי דווקא בסתירה ע"מ לבנות שעליה הוספנו **במקומו**, והיינו שהפירוש שם ברור, **שאינו תיקון אחר** אלא קלקול, וכמו בשאר מלאכות צריך תיקון, ולכן תיקרא מלאכה רק כהכשרה לפעולה הבאה וע"כ נקט אריכות זו.

וממילא נראה, שאצלנו רוצה לומר דאמנם במשכן כך היה – אך אה"נ **כל תיקון יועיל**, ובהכי מתרץ מדוע נקטה המשנה ע"מ לתפור! (תירוץ אחר משל הר"ן, שתירץ משום שיעורין, ולפי"ז אין צריך לגרוס "שתי תפירות"). אך מדוע נקט רש"י בבית צוואר "מכה בפטיש", והרי לפ"ז הווי קורע? אין לומר אה"נ, דה"ל לחייב תרתי – אחת משום קורע המתקן, ואחת משום מכה בפטיש, וזה תלוי בשאלה אם בפעולה אחת באותו חפצא מחייבים שתיים, ואפילו אם רק אחת אז נחייב האב (שכאן קורע) ולא התולדה, ואכ"מ³⁴.

הביאור הלכה³⁵ מתרץ, דלרש"י כאשר **הפעולה עצמה מתקנת**, כשהקורע מייצר משהו – זו אינה קריעה אלא **מכה בפטיש**, דכל קריעה הווי סתירה מקלקלת, אלא שמסבבת תוצאה של **הכשרה** לפעולה הבאה של התיקון, כמו בתופר להחזיר לקדמותו, אך **כשבעצמותה** מתקנת – היא מכה בפטיש (ואין זה דומה להגדרתנו בתוס' ע"ג:), דשם התיקון הוא לחלק הנלקח ולכן לא שייך מכה בפטיש, ואילו כאן התיקון הוא אפי' לחלק הנשאר, ועל כן הינו מכה בפטיש ולא רק קורע ע"מ לתקן). מ"מ ס"ל לרש"י, דגם על פעולה סתירתית המקלקלת בעצמותה אך יוצרת תיקון – חייב משום קורע/סותר/מוחק וק"ו מתיר.

מתיר – על מנת לקשור?

שיטת התוס' ע"ג. ד"ה הקושר והמתיר:

תוס' מסתפק האם מתיר צריך להיות ע"מ לקשור כדי להתחייב או לא. לולי דבריו, שהשווה מתיר ע"מ לקשור למוחק ע"מ לכתוב – היה מקום לבאר את ספקו כך: ברור שאם אדם מתיר ופורס רשת **הווי מקלקל** (כשאינו צריך לחוטים) ומאידך **מתיר ע"מ לתקן חייב**³⁶, אלא שמסתפק התוס' האם בכל מתיר – כשלא מקלקל חפץ אחר – הווי מתיר וחייב, שהרי סו"ס כשמתיר קשר בכל חבל **אע"פ שאינו מתקן בו חפץ אחר**, מ"מ יש כאן חוט/חבל שהוא עצמו מתוקן בכך ולכן חייב, או שדווקא כשמתיר ע"מ לקשור – היינו על מנת **לתקן חפץ אחר** – הווי ע"מ לתקן בדווקא, כיון שפירק כאן את הקשר, ורק אם התיר נעל, תיקן בכך נעל אפשרית לשימוש, והווי מתיר ע"מ לקשור – אך חוט או חבל לעצמו לא.

אך תוס' בדבריו מביא ראיה ממוחק ע"מ לכתוב שצריך ע"מ לקשור, ומוכח לכאורה שאין זה דיון במתיר אלא גדר כללי, וע"כ אם סובר שמתיר הוא כהגדרת הרמב"ם בפתיל³⁷, לתיקון לאפוקי מקלקל, אין זו ראיה כלל, כיון שגם פתיחת קשר לחוט הווי מתקן אע"ג דלא ע"מ לקשור.

³⁴ ואמנם באופן פשוט כשיש פעולה אחת ונפעל (מקבל פעולה) אחד ותכלית אחת, חייב רק אחד – זו דעת הרמב"ן ע"ד: (סביב תולש כנף משום גוזז – ד"אין תולדה אחת לשני אבות"), ודעת התוס' מ"ק ב': ד"ה חייב (אמנם אפשר לדחוק בו דהווי תרי גופי ועי' בנוד"ב תניינא ס' ל"א דכתב כהבנתנו) וכ"כ האר"ש פ"ז ה"ד (דשבת) ד"ה וצריך, והוסיף שם לאורך כל הסימן, דבמקום שני תולדות הולכים אחר הדומה, אך כשאחד מהם מעין המלאכה, היינו שהוא אב בעצמו, ודאי נחייב כמותו ע"ש ואכמ"ל.

³⁵ ס"ס ש"מ סע' י"ד, בסוף ד"ה ולא נתכוון לקלקל.

³⁶ ואפי' הריטב"א ס"ל כך במתיר, כמו שהבאנו לעיל דבריו.

³⁷ פ"י סוף ה"ח.

לכן חייבים לומר, שהתוס' ס"ל דמתיר שלא ע"מ לקשור היינו להתיר ולתקן חפצא אחרינא מלבד החוט או החבל עצמו (ואה"נ אם כוונתו רק לחבל הוא נקרא חפץ אחר), ומתיר ע"מ לקשור היינו דווקא כשבא לקשור לאחר מכן, שההתרה היא כחלק מתהליך הקשירה וכהבנת תוס' ע"ג: בקורע ע"מ לתפור ה"ה כאן במוחק ע"מ לכתוב ובמתיר ע"מ לקשור³⁸, ומסתפק האם ע"מ להתחייב מספיק מתיר שלא ע"מ לקשור אלא ע"מ לתקן, או בעינן מתיר ע"מ לקשור ממש. והוכיח מרש"י בע"ד: – דמתיר ותיקן, חייב. אמנם לשיטת הר"ח, לפי דבריו, צריך מתיר ע"מ לקשור בלבד על מנת להתחייב חטאת.

שיטת הרא"ש: כאן הביא הרא"ש את דברי תוס' בדף ע"ג. ובסו"ס ו' הכריע דבעינן מתיר ע"מ לקשור (לא כרמב"ם), והוסיף **המתיר קשר של קיימא על מנת לקשור קשר של קיימא**. משמע בדבריו, דהתרה היא חלק מפעולת הקשירה, וכך הובא בב"י³⁹ דס"ל כר"ח בתוס'⁴⁰.

נראה לומר גם בדעת הרא"ש, מכח ההבנה של תוס' ע"ג: ד"ה וצריך, על פי החידוש שלנו, **דמתיר צורך קשירה** בעינן, והיינו שאינה פעולה קדומנית לקשירה אלא אע"פ שאם יתקן הכלי (החלק הנשאר) ע"י התרה, כגון פתיחת קשר שרוכים בנעל (שהשרוך והנעל דבר אחד), כמו בקורע פי צוואר – לא יתחייב חטאת, כיון שאין זה **צורך** לקשירה ואינה תכליתה, אלא פעולת סתירת קשר שמכשיר את הנעל לשימוש להבא, **והכשרה זו היא ממילאית**, וע"כ מלאכה של פירוק קשר אינה חשובה היא, אע"פ שכרגע פעלה תיקון – שהנעל עומדת לשימוש (קשירת הנעל אח"כ שימוש חדש הוא, ואכ"מ). אך אם ישחרר ספינה מהרציף, שהיא חפץ אחר, או יתיר אוהל מיתדותיו – יתחייב, דומיא דקוצר לעצים – כיון שההתרה צורך תיקון החפץ הנלקח, וממילא **ההתרה פעולה חיובית של הכשרת החפץ הנלקח**.

הערה: כל הדיון במאמר עיקרו עוסק באיסור התורה, ובפשטות איסור דרבנן יש אפילו בשלא על מנת לקשור/לתפור/לכתוב/לבנות, כמו שהערנו בתוך המאמר, וע"כ אין ללמוד מכאן לדינא אלא את עיקר מלאכת התרה/קריעה/מחיקה/סתירה בלבד.

³⁸ וכך השווה את שני התוס' בע"ג. ובע"ג: רע"א בחידושו, ד"ה אמר רב כהנא זומר וצריך לעצים.

³⁹ סי' ש"ז סע' א'.

⁴⁰ ועי' בה"ל שם ד"ה "דינו כמו לענין קשירתו", בפרט מהמילים "והנה בעיקר הדין וכו'" שמקשה על הרא"ש.